

Szabó Lőrinc laudáció

Szabó Lőrinc költői és műfordítói életműve a magyar líra klasszikus nagyságrendű teljesítménye, a létezés egészében való személyes és nemzeti jelenlét átgondolásának poétikai alkalma.

A költő ősei kálvinista papok és tanítók voltak. A protestantizmust és a magyarságot a harmincéves háború idején védelmező Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől a család nemességet kapott, *gáborjáni* előnévvel. A mesterséget jelentő név igen gyakori lévén, a költő felmenői a ritkának számító Lőrinc keresztnévet társították hozzá, sőt gyakran használták megkülönböztetésül előnevüket is. A költő maga is első publikációján még G. Szabó Lőrinc-ként szerepel.

Szabó Lőrinc költészete első olvasásra könnyen érthető. Mégis verseiben az állítás és kétségbevonás egyszerre való jelenléte fedezhető fel. Nem a szöveg folyamatosságával kérdez rá a létezés problematikuságára, hanem a szöveg és a poétikai alakzatok egymást keresztezésével. Versét sajátos sor-mondat aszinkron élteti. A mondat a gyakori sorvégi áthajlás (híres-hírhedt enjambement-jai) segítségével inkább sorközi metszettől metszetig feszül, sokszor klasszikus metrikai formáltsággal erősítve. A jambusi jellegű sor ugyanakkor szétvágja az imigyen alakuló mondatot, a rímek pedig a gondolattal szemben egyfajta recitálást biztosítanak. Ebből következően verseinek többféle befogadása érvényes, mégis, azt hiszem, ezeknek az egyszerre való megjelenítése adhatja a Szabó Lőrinc-i költészet világirodalmilag is érvényes jelentőségét. A költő *Tao te king* című versének szavaival: „igaz egész csak ellentéteiddel együtt lehetsz”. Verseinek sokak által dicsért formai erőssége: ennek a sokféleségnek az összefogása a kompozícióban. Sokat emlegetett merész szabálytalanságai: a változtathatatlan látszó rend szabályain ütött sebek; az üdvözülésért kiáltó szenvedés ziháló jajdulásai. Mintha századunk világirodalmának olyan nagy lírikustársai vitakoznának ezekben a költői szólamokban, mint Gottfried Benn és T. S. Eliot, akiket ő maga is fordított.

Életműve a korukat leginkább reprezentáló klasszikusok közé emeli. A század poklaiból visszatekintve a ‘boldog békének’ nevezett időben született, 1900. március 31-én. Költőként azt a századot faggatja, ahol a kimondott szó a megfogalmazásba fogás pillanatától máris önmaga ellentétéként is megjelent; amelyben a tettek oly sokszor éltek ellenkezésben az erkölccsel; és az ember végső menedéke, a magány is újabb kiszolgáltatottság színhelyévé lényegült át: „Magányod barlangját kard kutatja át” – amint *Politika* című versében fogalmazza a költő. Jelenünkre is érvényesen. Életművén belül egyszerre szólal meg a változtatni akarás vággyal teli szólama és a változtathatatlan tudomásulvételének törvénytmondása.

Versei az Egyes ember igazságát keresik, felmutatva „az Egy álmai”-t. Az önmegmentés lehetséges esélyét jelentik a világháborúk és személyes tragédiák hatására a történelmi-szociológiai célját veszítő ember számára; a hitetlenség rideg mélypontján sajátos megváltást is sugallva: „két kezével egyszerre tart az isten / s ha azt hiszem, hogy rosszabb keze büntet, / jobbja emel, és fölragyog az ünnep.” Költőként és magánemberként keresztúton áll, mint évszázadának emberisége és nemzetének létezése. A keresésben is, a szenvedésben is.

Költői és versfordítói rangja a *Te meg a világ* kötet megjelenésétől nyilvánvalóvá válik. A két háború közötti legrangosabb alapítványi jellegű irodalmi elismerést, a Baumgarten-díjat háromszor nyeri el (1932-ben, 1937-ben és 1944-ben). A La Fontaine Irodalmi Társaságba 1932-ben választották meg rendes tagnak, műfordítói érdemeinek elismeréséül. A konzervatív irodalmi életet összefogó Kisfaludy Társaság a Kosztolányi Dezső halálával megürült helyre 1937-ben őt választja tagjává. Budapest Székesfőváros Arany János Érmét 1940. június 28-án, felnevelő városában, Debrecenben pedig 1943. december 8-án veszi át a Debreceni Irodalmi Társaságok és a Nyári Egyetem Csokonai-díját, majd közvetlenül az ország német megszállása előtt a jobboldali Irodalompartoló Társaság díját is elnyeri. A háború után 1947. december 17-én a Magyar Írók Szövetsége tagjai közé fogadja, az 1956-os forradalom előtti időben (szeptember 17-én) pedig beválasztják a szövetség elnökségébe. Szülővárosa éppen október 23-án köszönti, a forradalom napjai Miskolcon egybefonódnak a már életében is klasszikusként ünnepeelt költő jelenlétével. Műfordítói tevékenységéért 1948-ban Puskin emlékéremmel, 1954-ben József Attila-díjjal jutalmazták. Életművéért 1957. március 15-én a háború utáni legmagasabb állami művészeti kitüntetéssel, a Kossuth-díjjal tüntetik ki a zeneszerző Kodály Zoltán és a prózaíró Németh László társaságában.

Az 1957. október 3-án tüdőrákban elhalt költőt a magyar irodalom, művészet és politikai élet nagyságainak panteonjában, a Fiumei úti temetőben helyezték örök nyugalomra. A ravatal mellett barátai vélekedését Illyés Gyula fogalmazta meg: „Barátaid, küzdőtársaid megbízásából és kívánsága szerint mondok búcsút, kedves Lőrinc. Mindazok nevében, akik képtelenek fölfogni, hogy nem vagy, mert régtől fogva jól tudják, hogy ki voltál és ki leszel: halhatatlan szellem, a legnagyobbak közül való. Se veszteségünket felmérni, se fájdalomunkat kifejezni nincs méltó szó. Köszönjük, hogy életünk alkotórésze lettél. Nyugodj békében.” Barátai és küzdőtársai halála pillanatában minden évben tisztelegnek sírjánál. Velük együtt a tisztelők újabb és újabb nemzedékei. És a róla elnevezett iskolák küldöttei.

Személyes szellemi pozícióját emlékezésében, a *Vers és valóság*ban maga a költő ekként jellemzi: „1932–37 táján lélekben erősen érintett az úgynevezett népi gondolat. Azután már senki, semmi. Kivéve a zenét és a szerelmet”. A mindent meggondolás és a mindenből kiválás

vágya állásfoglalásainak is meghatározója: „Úgy látszik, hogy »poésie pure« felfogásomat ma, jobb és bal, legalábbis ami ebből az én személyemet illeti, értené és méltányolná. Hat héten belül három költői díjat is kaptam a legkülönbözőbb oldalokról, egy-, három- és nyolcezer pengőt. Anélkül hogy a kisujjamat is megmozdítottam volna.” – írta a háború viharában az ellenállás rejtett módját hozzá hasonlóan kockáztató német barátjának Szabó Lőrinc.

A halálát követő időben az újabb és újabb generációk a maguk különböző horizontjáról olvasva és újraolvasva győződnek meg költészetének értékéről.

Németh László imígyen jellemezte: „Szellemben szép szintézisbe hozta a lelkében szunnyadó Kelet emlékkincsét s a kísérletezés, elemzés, az élmény megragadásának nyugati módszerét”. És fűzzem hozzá biztatását, aki a költő halála után két levelében is hangsúlyozta szellemi hagyatékának értékteremtő, nemzetfenntartó erejét: „Látom, hogy Szabó Lőrincel foglalkozol. Ő is egyike azoknak, akiket szép csendesen ki akarnak iktatni a köz-émlékezetből. Nehéz, de szép feladat e könnyelmű feledés s bűnös feledtetés ellen dolgozni.” (1966), majd: „Örülök annak is, hogy Szabó L.-könyved halad ... hiszem, hogy a társadalmilag hálátlan téma ebben az esetben is nagy szellemi s mesterségbeli gazdagodással fog járni: hisz a kritikus pályája a tehetsége mellett elsősorban a szegődésétől függ – hogy mire teszi fel magát” (1967).

Cs. Szabó László az emigrációban, 1983-ban, az amszterdami Mikes Kelemen Kör számára fogalmazva és a Párizsban megjelenő Irodalmi Újságban véleményét nyilvánosan ki is mondva – úgymond: a nyugati világ főhajtásaként a hazai kimagasló teljesítmények előtt – éppen a Szabó Lőrinc-kutatásnak ítélte a kör emlékplakettjét. Akkoriban a plakettet és adománylevelét a határon átcsempészve lehetett csak ebbe a hazába juttatni.

Majd a rendszerváltoztatás idején egy – akkor politikai szerepet is vállalt – filozófus, Tamás Gáspár Miklós szintén a Szabó Lőrinc műveit pontosan publikáló kutatást jellemezve hangsúlyozta, hogyan változtatta meg a Szabó Lőrinc-filológia az irodalomtörténetet. Az ezt követő negyedszázad azóta bizonyította, hogy az irodalomtudomány megújulása éppen a Szabó Lőrinc-életmű kanonizálásával fonódik egybe. Az MTA és az OTKA támogatásával a Miskolci Egyetemen létrejött a Szabó Lőrinc Kutatóhely és annak weblapja, a www.szabolorinc.hu, szövegeinek publikálása befejezéséhez érkezik. Újabb tudósnemzedékek -- tanítványaink – nőnek fel öröksége feldolgozásán, a Szabó Lőrinc által megteremtett csoda példaként való felmutatásával.

Prof. Dr. Kabdebó Lóránt
az ME Szabó Lőrinc Kutatóhelyének vezetője